

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, n.o.
Inštitút Dr. Pavla Blahu v Skalici
Potočná 58, P. O. Box 167, 909 01, Skalica

Ašpirantka: Mgr. Jaroslava Poloňová, PhD.

Téma habilitačnej práce: POCHOVÁVANIE NENARODENÝCH POTRATENÝCH DETÍ AKO FORMA SOCIÁLNEJ POMOCI RODIČOM V KRÍZE Z PRENATÁLNEJ STRATY

Oponent: Prof. PhDr. Michal Oláh, PhD.

Uvedená téma habilitačnej práce (ďalej len HP) je vecná, využíva adekvátne metódy analýzy, syntézy a komparácie, jej rozpracovanie si vyžiadalo nemalú odvahu ašpirantky, bez ktorej sa však kvalitná sociálna práca nedá robiť. Téma smrti blízkej osoby a v špecifickom prípade ešte smrti dieťaťa, je jedna z oblastí, kde sa človek v mnohých smeroch a na takmer všetkých existenciálnych úrovniach dosť často ocitá kratší alebo aj dlhší čas v hraničnej situácii. Keď si uvedomíme, že s pravdepodobnosťou hraničiacou s istotou do konca storočia zomrie na tejto planéte niekoľko miliárd ľudí, je to dostatočne častý fenomén nášho života, ktorému sa nikto nevyhne, ale z verejného priestoru je asi z podvedomého strachu takmer úplne vytesnený a tabuizovaný.

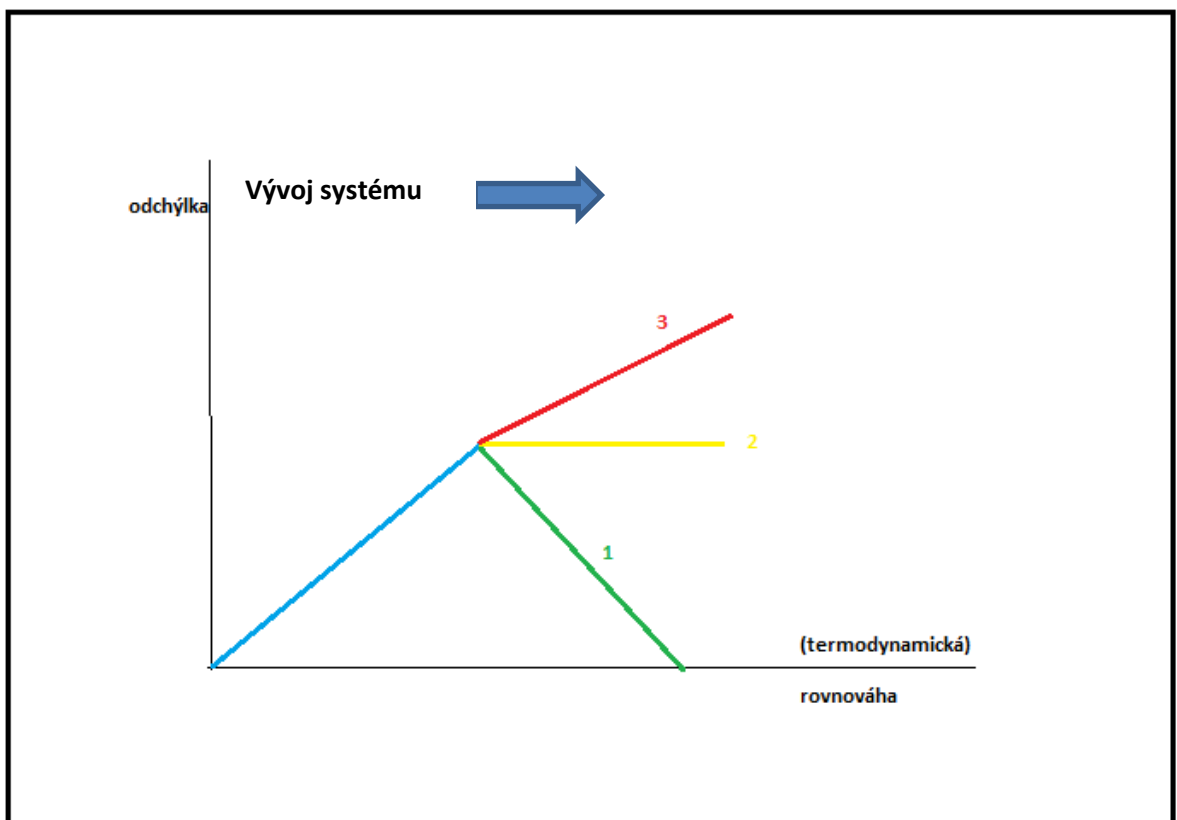
Oblasť potratených nenarodených detí je obzvlášť citlivá časť tejto problematiky, kde sa metódy sociálnej práce môžu uplatniť netradičným spôsobom. Autorka, samozrejme aj na základne vlastných skúseností, bez ktorých by sa takáto téma do hĺbky vôbec nemohla preskúmať, sa popasovala s touto problematikou vo veľmi širokom zábere, ktorý zahŕňa mnohé súvislosti aj psychologického i technického, ba dokonca jazykovedného charakteru, čím vznikla nadštandardne rozsiahla (takmer 400 strán), ale v každom prípade priekopnícka práca mimoriadneho rozsahu, ktorú navrhujem následne prepracovať na knižné vydanie.

K práci mám niekoľko pripomienok a poznámok, často viac formálnych pre dosiahnutie lepšej orientácie spracovanej téme, ktoré však neznižujú jej celkovú dobrú úroveň:

1. Str.7: tab.5 a tab.6 majú úplne identický nadpis.
2. Str.8: Grafy 1 až 3, taktiež 7 a 8, majú identický nadpis, a niektoré lingvistické nezvyčajnosti autorka používa aj v názve našej krajiny.
3. Str.11 a i.: Práca si vyžaduje ešte aspoň zbežnú jazykovú korektúru a učesanie viacerých viet a tvrdení. Bolo by vhodné trochu zjednotiť typografiu písma nadpisov kapitol a podkapitol (napr. 1.10.1 a 1.10.2).
4. Str.13 (Úvod) a i.: Samotná téma HP je dostatočne silná, nie je potrebné vo vedeckej správe ju zvyrazňovať vlastným citovým zaujatím autorky (napr. čo autorku trápi a pod.). Myslím, že odborné a vedecké fakty sú dostatočne výpovedné, citové zafarbenie textu je vhodnejšie skôr do mediálnych výstupov pre laickú verejnosť. Aby som bol konkrétny, tak napr. poslednú vetu predposledného odseku strany „Naším zámerom bolo „pustiť sondu“ do málo preskúmanej problematiky“ navrhujem preformulovať odbornejšie, ale hlavne trochu odvážnejšie: „Naším

zámerom bol nevyhnutný hlboký ponor do podstaty málo preskúmanej problematiky.“ Ako sa hovorí, už keď sa autorka pustila do vojny, je treba bojovať!

5. Kap.1.3.1 a i.: Niekedy mám pocit, že obsiahle, inak veľmi cenné informácie trochu „nafukujú“ objem HP. Nebol mi úplne jasný napríklad cieľ uvedenia všetkých štatistík o „potratovosti“ v poslednom období u nás, ani súvis s predpokladanou sociálno-pracovnou intervenciou postihnutým rodinám. Práca sa následne zaoberá len malým zlomkom týchto prípadov, a aj to len jednou skupinou spontánnych potratov. **Prosím pri prezentácii objasniť!**
6. Kap.1.4.1: Zaujala ma kapitola č. 1.4.1 Kríza v živote človeka a jej význam. Na str.47 hore sa autorka zaoberá základnými princípmi definície krízy, pričom hneď prvý je princíp homeostázy. Som rád, že práca hľadá vedecké zovšeobecnenie skúmaných javov, v tomto prípade sa pohybuje už na poli teórie dynamických systémov, ale dovoľím si k tomu veľmi stručne poznamenať a pridať ešte trochu širšie chápanie tohto procesu, ktoré je z hľadiska cieľa práce dosť dôležité: Vo všeobecnosti akýkoľvek dynamický systém, ktorý interaguje so svojim okolím, sa za istých okolností môže ocitnúť mimo rovnováhy (odborne mimo termodynamickej rovnováhy, ale v tomto prípade je to všeobecný a nie len fyzikálny termín). Jeho ďalší vývoj môže byť nasledovný, najlepšie to vyjadríme obrázkom:

Dynamický systém sa dostane do nerovnovážneho stavu – modrá čiara. Následne sú možné tri cesty ďalšieho vývoja: 1 (zelená) – návrat do pôvodného rovnovážneho stavu – homeostáza. Vo všeobecnosti je to kybernetika, ktorá sa zaoberá týmto vývojom dynamických systémov. 2 (žltá) – dynamický systém sa snaží hľadať nejakú rovnováhu mimo termodynamickej rovnováhy – morfostáza. A konečne 3 (červená evolučná čiara) – systém zosilňuje svoju odchýlku od

termodynamickej rovnováhy – morfogenéza. Vedu, ktorá zahrňuje všetky abstrakcie vývoja dynamických systémov v 60. rokoch minulého storočia nemecký prof. Herman Haken nazval synergetika a poukázal, že prekvapujúco veľké množstvo dynamických systémov v najrôznejších vedných oblastiach (nielen prírodné vedy – napr. laser alebo reťazové reakcie vo fyzike, medicína: epileptické záchvaty, schizoidné bludy a myslenie, biológia v najrôznejších oblastiach, ale aj ekonómia, napr. hyperinflácia, sociálne vedy – napr. tvorba verejnej mienky, psychiatria a psychológia – rôzne typy kríz + všetko, čo autorka popisuje aj ďalej, atď.), majú podobné charakteristiky, správanie a popis. Dynamický systém, ako napr. aj traumatizovaná ľudská psychika sa môže ocitnúť mimo termodynamickú rovnováhu s veľmi zaujímavými vlastnosťami a prejavmi.

Čo sa týka témy HP, nie sú mi známe štatistiky prípadov, ktoré sa dokážu spontánne vrátiť do pôvodnej rovnováhy, a ktoré si hľadajú náhradnú rovnováhu pre život mimo nej, alebo dokonca sa zdá, že sa im odchyľka od rovnováhy zhoršuje, ale tak či tak, z hľadiska sociálnej práce asi najzaujímavejšie by mali byť tie synergetické, teda mimo rovnováhy resp. bez schopnosti sa spontánne do rovnováhy v dostatočne krátkom čase vrátiť.

7. Str.72, v strede sa zaoberá termínom paradigma. Asi bez ujmy na odbornosti práce by som odporúčal vynechať poznámku pod čiarou.
8. Str.111: Odborný text HP je pretkaný bezpochyby zaujímavými príbehmi ako nositeľmi histórie vývoja témy pochovávaní potratených detí u nás, alebo aspoň histórie občianskeho združenia Tóbi, čo je asi aj hlavným leitmotívom teoretickej aj výskumnej časti práce. Zaujal ma však nasledujúci odsek, citujem:

*„Ďalšou skutočnosťou, ktorá viedla k Projektu pochovávaní nenarodených potratených detí bolo, že v septembri 2001 dcéra zakladateľky projektu Pavla Bicianová (rod. Poloňová), terajšia odborná garantka projektu a členka o.z. Tóbi, za pomoci biskupa Baláza zahájila štúdium bioetiky na Pápežskej univerzite Regina apostolorum v Ríme, na novovytvorenej Fakulte bioetiky. Koncom roka 2002 sa za „zvláštnych okolností“ dostala k dokumentu, ktorý popisoval pochovávanie nenarodených potratených detí v talianskom meste Novara pri Turíne. To inšpirovalo zakladateľku projektu Magdalénu Poloňovú a opäť oslovila kompetentných, či by to bolo možné realizovať aj na Slovensku, v Žiari nad Hronom, keďže sa v žiarskej nemocnici vtedy robilo za rok asi 180 potratov.“ - **Otázka je, ak keď to vôbec nesúvisí s odbornou časťou HP, čo boli citované „zvláštne okolnosti“ získania dokumentu, samozrejme, ak to nepodlieha nejakému utajeniu.***

9. Str.126: Kapitola 2 by mohla mať vhodnejší nadpis **2. Metódy a ciele**. Posledná veta kapitoly 2 na str.126 používa termín „pokús o výskum“; a to ešte zvýraznený úvodzovkami, čo nie je úplne šťastné. Výskum je skutočne veľmi náročná ľudská činnosť v mnohých oblastiach, prinášajúca počas jeho trvania vzhľadom na to, že sa výskumník púšťa na nové pole poznania, často aj vysoký stupeň neistoty, niekedy až frustrácie. Výskumná správa odborného charakteru však už uzatvára nejakú etapu a v nej je jasné, čo sa podarilo a čo sa nepodarilo dosiahnuť; a prečo. Preto sa v nej vyžaduje a vlastne aj umožňuje jednoznačné odborné vyjadrenie vedeckého charakteru, kde termíny ako „pokús o výskum“ patria už len do jeho histórie. Keďže sa prišlo k spracovaniu výskumnej správy, tak výskum prebehol a hotovo. Či bol správny alebo nie, či sa dosiahli ciele, či boli zodpovedané otázky, na ktoré bol výskumník zvedavý, má zodpovedať diskusia a záver práce a potvrdiť odborní recenzenti pri jej vedeckej obhajobe pred

odbornou verejnou. Takéto vyjadrenia ako „pokus o výskum“ navodzujú dojem, akoby sa výskumníčka svojho projektu zľakla.

10. Celá kapitola 2: Je potrebné zopakovať, že téma HP je prínosná, užitočná a v sociálnej práci na Slovensku priekopnícka. K metodologickej stránke výskumu a habilitačnej práce mám však niekoľko poznámok, ktoré dúfam, môžu byť užitočné pre jej prípadné monografické knižné spracovanie a vydanie:

- Ukazuje sa stará známa skúsenosť, že príliš široký záber výskumu v nejakej oblasti môže výskumníka zaviesť do takmer neprehľadnej hĺstiny problémov a otázok s tým súvisiacich. Autorka sa s tým ako tak vyrovnala, ale práca stráca na prehľadnosti. Aj keď kvalitatívny výskum má dosť širokú variabilitu možnosti realizácie, predsa len má svoje určité zákonitosti. Napr. osobný prístup k jednotlivým participantom má najčastejšie za cieľ konkrétnu pomoc v ich konkrétnej často neopakovateľnej situácii. Pokus o zovšeobecnenie nejakých javov z takto koncipovaného výskumu môže byť s veľkou opatrnosťou naznačený v diskusii, ale nie príliš zdôraznený ako cieľ práce.
- V rokoch, keď výskum prebiehal, boli podľa zistenia autorky v SR zaznamenané oficiálne viac ako 15 tis. potratov. Práca sa zaoberá necelými 15 participantmi, teda výberovým súborom o tri rády menším, preto si zovšeobecnenia získaných poznatkov v rámci kvalitatívneho výskumu vyžadujú veľkú opatrnosť. Kap. 2.1 opakuje viaceré informácie z predchádzajúcich textov a prináša nejakú konkrétnu skúsenosť autorky z jedného pracoviska. Z tohto, možno v dobrom slova zmysle povedať lokálpatriotizmu, autorka však urobí veľký skok k dôvodom pre zahájenie veľkého všeobecne platného výskumného projektu aj pre sociálnu intervenciu. V čom je konkrétne problém? Autorka má skúsenosť s tým, že sa mohla dotknúť niekoľkých príbehov v o.z. Tóbi, ale z nich už vyvodila mnoho veľmi silných tvrdení, ktoré taxatívne vymenovala na str. 128 ako dôvody pre zahájenie výskumu. Jednak toto by sa asi lepšie riešilo naformulovaním výskumných pracovných hypotéz formou, kde by sa dalo odbornej verejnosti overiť, či boli výskumom potvrdené, alebo vyvrátené, jednak dôvody výskumu boli naznačené už v úvodných a teoretických častiach práce.
- Z uvedených dôvodov pre zahájenie výskumného projektu skôr vyplýva vyššie spomenutá spleť problémov a otázok s témou HP súvisiacich. S takto formulovanými tvrdeniami sa stretávame skôr v prípadoch zlej žurnalistiky a neoverených mediálnych správ, než v odbornej literatúre. Autorka s problematikou žije už asi mnoho rokov a trochu mechanicky predpokladá, že by s ňou mala byť rovnako zoznámená aj ostatná odborná i laická verejnosť, čo je v tomto prípade asi zásadný omyl. Preto sa snaží riešiť niektoré zásadné otázky bez toho, aby boli položené dostatočné základy. Konkrétne (a to sú témy aj pre ďalší výskum, pre prípadné diplomové práce a pod.):
 - i. Aká je informovanosť rodičov o ich právach na pochovanie telesných pozostatkov potrateného dieťaťa?
 - ii. Bol urobený prieskum napr. pomocou jednoduchého dotazníka v relevantných zdravotníckych zariadeniach v SR, ktorý by zistil, aká je informovanosť resp. nevedomosť (termín autorky) zdravotníckych zariadení a pracovníkov v oblasti legislatívy, práv rodičov i svojich, koľko bolo u nich potratov, ale aj požiadaviek v oblasti vydania pozostatkov a koľkým bolo vyhovené za nejaké obdobie? Potom je možné naozaj odborne prikročiť

- k formulovaniu hypotézy o nevedomosti lekárov, zdravotníckych pracovníkov a zariadení, hľadať dôvody a navrhnúť nápravu.
- iii. Rovnako ako v bode ii. len pre inštitúcie súvisiace s pochovávaním, ale aj samosprávy a pod. Zaujímavý by bol aj prieskum laickej verejnosti o informovanosti v tejto problematike. Pritom každý takýto prieskum je zároveň aj osvetou. Predpokladám, že informovanosť nielen laickej, ale aj odbornej (zdravotníckej a inej) populácie bude veľmi nízka. Túto neinformovanosť nenahradíme postojom trochu urazenej morálnej nadradenosti a hľadaním rôznych etických dôvodov zlyhávania. Ak je to naozaj závažný problém a cesta pomoci mnohým rodičom, je potrebné na tom pracovať zdola. Bez toho je celý výskum veľmi pekný, ale stojí na piesku.
 - iv. Taktiež metodologicky sa mi zdá, že sa trochu miešajú hrušky s jablčkami: Považujem za dosť odlišné predložené oblasti výskumu v dvoch hlavných kategóriách: 1) Umelé potraty; 2) samovoľné a iné potraty. Toto nebolo niekde zdôraznené, že si vyžadujú napr. rôzny prístup intervencie, pritom výskum sa týkal len spontánnych potratov.
 - v. Úmrtie a strata blízkeho človeka je vždy ťažká situácia. Chýba mi v správe aspoň naznačenie, aké sú špecifiká v prípade potratov narodených detí, nejaké porovnanie, z ktorého vyplynú rozdielnosti v prístupe interventov k pozostalým pri riešení ich situácie.
 - vi. Na základe všetkého uvedeného by sa veľmi mohli preriediť a zjednodušiť parciálne výskumné ciele, čo by bolo pre prácu užitočné.

11. Začiatok kapitoly 2.5. (str.132) má trochu „cimrmanovský“ popis, hlavne pyramídový model výskumných otázok ZVO, ŠVO, DVO, VO atď.

Záver

Najsilnejšia a najobjemnejšia je časť HP s výsledkami vo forme nekontaminovanej transkripcie výpovedí participantov. Sú to ako vždy v tomto type výskumu veľmi silné príbehy, ktoré nastoľujú mnoho otázok. Vážim si úprimnosť autorky v diskusii, ktorá priznala, že niektoré otázky boli pre participantov postavené veľmi široko, čo je asi dôsledok príliš širokého záberu výskumu, ako som spomínal na začiatku. Užší záber by automaticky viedol ku konkrétnejším otázkam, hypotézam a riešeniam. Taktiež sa ukazuje, že kvalitatívny výskum, aj keď nemusí používať hrozného strašiaka štatistiku, nie je o nič ľahší ako výskum kvantitatívny. Navyše vyžaduje veľkú prax výskumníkov, hlboké teoretické i praktické vedomosti a skúsenosti aj z oblasti psychológie a ďalších pomáhajúcich profesií, ale práve niektoré drobné „metodologické“ nedostatky HP ju robia „živou“ a naozaj dotýkajúcou sa problematiky priamo v teréne.

Odporúčania pre prax sú celkom dobre spracované, ale podľa môjho subjektívneho názoru by mohli byť doplnené o odporúčania na ďalší výskum, ako som spomenul vyššie. Všetko však súvisí s informovanosťou odbornej i laickej verejnosti. Táto informovanosť a dobrá prax sú ako spojené nádoby, a opäť podľa môjho subjektívneho názoru je takmer nijaká, čo podstatou celého problému. A koniec koncov to vyplýva aj z odporúčaní samotných participantov.

Celkovo hodnotím HP, v prvej časti prehľadovú a miestami až encyklopedickú, ale aj v jej priekopníckej výskumnej časti napriek všetkým drobným chorobám, ktoré sa „prvolezcom“ nevyhnú, pozitívne a beriem ju ako prvú lastovičku, idúcu dostatočne do hĺbky v tejto oblasti. Prácu odporúčam k obhajobe.